

- SCHADEK H.,
1990 *Vorstädtische Siedlung und „Gründungsstädte“ der Zähringer – der Beitrag der Archäologie zur Entstehungsgeschichte von Markt und Stadt*, [in:] *Archäologie und Geschichte des ersten Jahrtausends in Südwestdeutschland*, „Archäologie und Geschichte. Freiburger Forschungen zum ersten Jahrtausend in Südwestdeutschland“, Bd. 1, S. 417-455.
- 1995 *Bürger und Kommune – Die sozial- und verfassungsgeschichtliche Entwicklung Freiburgs von der Gründung bis in die Zeit um 1250*, [in:] H. Schadek, T. Zotz [Hrsg.], *Freiburg 1091-1120. Neue Forschungen zu den Anfängen der Stadt*, „Archäologie und Geschichte. Freiburger Forschungen zum ersten Jahrtausend in Südwestdeutschland“, Bd. 7, S. 231-267.
- SCHÄFER H.,
1998 *Untersuchungen im Alten Rathaus der Stadt Esslingen am Neckar*, „Archäologische Ausgrabungen in Baden-Württemberg“, S. 267-271.
- SCHMIDT-THOMÉ P.,
1983 *Die Kapelle in Rottweil. Neue Befunde zur Baugeschichte und zur frühen Stadtentwicklung*, „Denkmalpflege in Baden-Württemberg“, Bd. 12, S. 147-152.
- SCHOLKMAN B.,
1996 *Fragen der Archäologie an die Entstehung der mittelalterlichen Stadt Tübingen, Antrittsvorlesung* (Manuskript, masch.).
- SOMMER C. S.,
1998 *Vom Kastell zur Stadt. Lopodunum und die Civitas Ulpia Sueborum Nicensium*, [in:] H. Probst [Hrsg.], *Ladenburg – Aus 1900 Jahren Stadtgeschichte*, Ubstadt-Weiher, S. 81-201, 806-809.
- STEUER H.,
1995 *Freiburg und das Bild der Städte um 1100 im Spiegel der Archäologie*, [in:] H. Schadek, T. Zotz [Hrsg.], *Freiburg 1091-1120. Neue Forschungen zu den Anfängen der Stadt*, „Archäologie und Geschichte. Freiburger Forschungen zum ersten Jahrtausend in Südwestdeutschland“, Bd. 7, S. 79-123.
- SYDOW J.,
1974 *Geschichte der Stadt Tübingen*, Bd. I, Tübingen.
- UNTERMANN M.,
1995a *Archäologische Befunde zur Frühgeschichte der Stadt Freiburg*, [in:] H. Schadek, T. Zotz [Hrsg.], *Freiburg 1091-1120. Neue Forschungen zu den Anfängen der Stadt*, „Archäologie und Geschichte. Freiburger Forschungen zum ersten Jahrtausend in Südwestdeutschland“, Bd. 7, S. 195-230.
- 1995b *Das „Harmonie“-Gelände in Freiburg im Breisgau*, „Forschungen und Berichte der Archäologie des Mittelalters in Baden-Württemberg“, Bd. 19.

OD PERYFERII DO CENTRUM.

STAN ARCHEOLOGICZNYCH BADAŃ ŚREDNIOWIECZNYCH MIAST POŁUDNIOWO-ZACHODNICH NIEMIEC

Streszczenie

Rekonstrukcja średniowiecznej struktury topograficznej należy do centralnych problemów archeologicznych badań miast. Podstawowe znaczenie ma przy tym zagadnienie powstania centrum miasta i rozwój jego zabudowy do czasu pojawienia się dostatecznej ilości źródeł ikonograficznych i kartograficznych. Dla Niemiec południowo-zachodnich, jednego z najlepiej zurbanizowanych rejonów średniowiecznego Cesarstwa Niemieckiego, możliwości analizy archeologicznej są w tym względzie ograniczone do niewielu miast. Stan badań pozwala z jednej strony śledzić procesy powstawania centrów miast, a z drugiej budowlane i topograficzne przeobrażenia po ich powstaniu. Do prześledzenia tych zjawisk przedstawia się zwykle przykłady kilku dobrze przebadanych ośrodków.

Liczne miasta południowo-zachodnioniemieckie powstały nie jako założenia planowane, lecz rozwinięte z protomiejskich osad, często o różnej relacji chronologicznej do miasta w sensie prawnym. Geografia historyczna i historia miast przyjmują zwykle model rozwoju miasta, zgodnie z którym jedna z tych poprzedzających miasto osad rozwijała się w późniejsze centrum miasta. W miastach lokacyjnych centrum widziane jest jako najstarsza część struktury osadniczej, od której rozwijała się pozostała część

zabudowy, aż do peryferium. Przykłady Konstancji (siedziba biskupa), Tybingi (miasto palatynackie), Ulm (palatium książęce i późniejsze wolne miasto) jako ośrodki powstałe przez własny rozwój, z różnorodnym osadnictwem protomiejskim, a także Freiburg i Villingen jako miasta lokacyjne przedstawiają jednak zróżnicowany rozwój centrum. Obejmują one kontynuację rozwoju miasta od centrum wczesnośredniowiecznego do peryferiów (Konstancja), rozwój policentryczny z powstaniem centrum dopiero w późnym średniowieczu (Tybinga, Ulm), centrum jako założenie regularne z zabudową miasta rozwijającą się od niego (Freiburg) oraz zupełne przeformowanie starszego centrum przy regulacji planu miasta (Villingen).

Na wielu przykładach prześledzić można znaczne przeobrażenia topograficzne centrum miast lub powstanie nowego założenia w obrębie istniejącego już ośrodka w późnym średniowieczu. Mogą one być określone jako sanacja powierzchni miasta, w trakcie której likwidowano zabudowę mieszkalną, by stworzyć miejsce dla targu (Laufen), ratusza (Esslingen) lub kościoła z placem przykościelnym (Rottweil).

Sumując, można przyjąć, że sposób powstawania centrum miasta nie może być wyjaśnianie za pośrednictwem teoretycznego modelu, lecz na podstawie

wyników badań archeologicznych, ukazujących każdorazowo indywidualność budowlanej i topograficznej biografii poszczególnych ośrodków. Należy też uznać, inaczej niż przyjmuje geografia historyczna

i historia, że rozwój zabudowy centrum miasta był procesem dynamicznym, powodującym, iż jeszcze w średniowieczu centrum miasta mogło ulegać gwałtownym przeobrażeniom.